

PRIJEVOD

TERENCIJE: B R A Ć A

Didaskalija

Evo počinju Terencijeva "Braća". Komedija je izvedena na pogrebnim igrama koje su u počast Luciju Emiliju Paulu priredili Kvint Fabije Maksim i Publije Kornelije Afrički. Izveli su je Lucije Ambivije Turpion i Lucije Hatilije iz Prenesta. Glazbu je skladao Flak, rob Klaudijev, za dvije tirske¹ frule, i to za cijeli komad. Grčki je original Menandrov. To je šesta Terencijeva komedija. Nastala je za konzulovanja Marka Kornelija Cetega i Lucija Anicija Gala.²

SAŽETAK GAJA SULPICIJA APOLINARA³

Budući da je Demeja imao dva sina, dade jednoga od njih - Eshina - svojem bratu Micionu da ga posvoji; za sebe zadrži Ktezifonta. Ovaj potonji očara se ljepotom jedne citarašice, ali je njegov brat Eshin prikrivao to pred tvrdokornim i namrgodenim ocem i bruku koja se oko toga podigla, kao i samu vezu, svaljivao na sebe. Štaviše, on otme od svodnika tu sviračicu. Isti taj Eshin obljubi siromašnu antičku građanku i obeća joj da će se njome ženiti. Demeja se bunio, teško se s tim mirio. Ali napokon, kad se otkrila istina, Eshin se oženi djevojkom koju bijaše obljubio, a Ktezifont se dočepa citarašice.

LICA:

(Prolog)
MICION, starac
DEMEJA, starac
SANION, svodnik
ESHIN, mladić
BAKHIDA, hetera
PARMENON, rob
SIR, rob
KTEZIFONT, mladić

SOSTRATA, gospođa
KANTARA, starica
GETA, rob
HEGION, starac
DROMON, mladi rob
STEFANION, mladi rob
PAMFILA, djevojka
(Pjevač)

PROLOG: Kako je pjesnik uvidio da zlonamjernici pomno motre na ono što napiše i da protivnici okreću na zlo komad koji ćemo igrati, odlučio je da o tome da izjavu, a vi prosudite treba li tako nešto smatrati pohvalnim ili pokuditi. Difilova se komedija zove "Synapothnéskontes"; Plaut ju je obradio pod naslovom "I u smrti zajedno". U grčkom originalu susrećemo mladića koji od svodnika otima heteru. To mjesto ostavio je Plaut netaknutim. Naš je pjesnik upravo to mjesto uzео za svoju "Braću" i točno ga, od riječi do riječi, preveo. To je dakle taj novi komad koji ćemo igrati. Prosudite smatrate li to krađom ili obradom mjesta koje je nemarnošću ispušteno. A to što ti zlonamjernici govore kako utjecajni ljudi pomažu našega pjesnika i stalno zajedno s njim pišu: ako oni smatraju velikom uvredom, naš pjesnik smatra najvećom pohvalom to da je drag onim ljudima koji su svima vama i čitavom narodu dragi i čijom se pomoću bez ophođenja s visoka, svatko okoristio: bilo u ratu, bilo u privatnim ili javnim poslovima, već kako je kome zatrebalo.

Nemojte još očekivati i sadržaj komada. Starci koji se prvi budu pojavili, djelomično će ga ispričati, a djelomično otkriti svojom igrom. Pobrinite se da vaša pravdoljubivost poveća pjesnikovu marljivost za pisanje!

PRVI ČIN

Prvi prizor: Micion

(Ulica u Ateni. Vide se kuća Micionova i Sostratina)

MICION (izlazeći iz kuće): Storače! Eshin se noćas nije vratio s večere ni bilo tko od mladih robova koji su krenuli po njega. Zbilja, imaju ljudi pravo kad kažu: odeš li nekamo i zadržiš li se negdje, bolje je da ti se dogodi sve ono što ti žena zaželi i u bijesu zamisli nego ono o čemu razmišljaju roditelji koji te vole! Jer žena, ako se zadržiš, misli kako ili ljubiš neku drugu, ili neka druga ljubi tebe, ili da piješ i uživaš i da ti je fino dok je jedino njoj loše. A što ja sve ne mislim i kakvim se sve brigama ne morim zato što mi se sin nije vratio! Mogao se prehladiti ili pasti po putu i slomiti nešto! Eh, što to tjera bilo kojeg čovjeka da počne u srcu stvarati nešto što će mu postati milije od samoga sebe? A to i nije moj sin, nego bratov. Brat je još od djetinjstva imao drukčije poglede. Ja sam prihvatio ovaj lagodan gradski život, bez napora, a ni žene - to što neki zovu blagoslovom! - nikada nisam imao. A on - sve protivno od mene! Ostao živjeti na selu, uvijek se držao štedljivo i skromno, oženio se, rodila mu se dva sina. Ovo-ga starijeg sam ja posvojio, odgajao ga od malih nogu, postupao s njim i volio ga kao svojega. On mi je sve veselje, on mi je jedina radost. Trudim se da takvi budu i njegovi osjećaji prema meni. Dajem mu novaca, progledam mu kroz prste, ne smatram nužnim da na sve odgovorim onako kako bih po očinskom pravu mogao. Napokon, naučio sam ga da ne skriva od mene ono što drugi rade krišom od očeva - te mladenačke stvari. Jer onaj koji nauči lagati i varati oca i na tako nešto se osmjeli, taj će još više i smjelije varati druge. Vjerujem da je bolje obuzdavati djecu osjećajem poštovanja i prijaznošću, nego zastrašivanjem. U tome se, eto, ne

slažen s bratom; njemu se to ne sviđa. često dolazi do mene i viče: "Ma što radiš, Micione?! Zašto nam upropaštavaš dijete? Zašto se zabavlja s djevojkama? Zašto se opija? Zašto mu daješ novaca za takve stvari? Zašto mu dozvoljavaš prekomjerno otmjenu odjeću? Alaj si nerazuman!" Alaj je on tvrdokoran, više no što je pravo i pošteno! Po mojem mišljenju, u velikoj je zabludi onaj koji misli da je vlast što se na silu oslanja jača i čvršća od one koja se stječe prijateljstvom. Moj su stav i pogled ovakvi: onaj kojega nevolja prisiljava da obavlja svoju dužnost, kajat će se tako dugo dok bude mislio da će se o njegovu djelu sve saznati. Ponada li se da će proći nezapaženo, opet poprima svoju staru ćud. Onaj kojega privežeš uza se dobročinstvom, postupa dobrovoljno i nastoji da ti istom mjerom uzvрати; i kad je blizu i kad je daleko, ostat će jednak. Očeva je dužnost naviknuti sina da radije čini dobro od svoje slobodne volje nego iz straha od nekoga; u tom je razlika između oca i gospodara. Tko to ne uspije učiniti, neka prizna da ne zna zapovijedati djeci. (Spazi Demeju.) Nego nije li to onaj o kojem sam pričao? Točno, upravo on! Nešto ga namrgođena vidim. Valjda će po običaju otpočeti svađu. (Glasno.) Zdravo Demeja, drago mi je da dolaziš živ i zdrav!

Drugi prizor: Demeja, Micion.

DEMEJA: Eh, baš zgodno: upravo tebe tražim!

MICION: Što si namrgođen?

DEMEJA: Ne pitaš me gdje nam je Eshin? Zašto sam namrgođen?

MICION (publici): Nisam li rekao da će tako biti? (Glasno) što je učinio?

DEMEJA: Što je učinio?! Ničega ga nije stid, nikoga se ne boji i vjeruje za sebe da ne potpada ni pod kakav zakon. Neću ni spominjati sva njegova prijašnja djela: ali to što je sad priredio!

MICION: Što to?

DEMEJA: Razbio je vrata i upao u tuđu kuću; isprebijao na smrt vlasnika i svu njegovu služinčad; oteo ženu u koju se zaljubio! Svi se bune da je to krajnji bezobrazluk. Koliko li mi je samo ljudi pričalo o tom po putu! čitav grad bruj i o tome. I dobro, ako moramo praviti usporedbe: zar ne vidi kako mu brat marljivo radi, kako živi na selu štedljivo i trezveno? A ovaj - ništa od svega toga! Govoreći tako o njemu, govorim i o tebi, Micione: ti si taj koji mu dopušta da se pokvari!

MICION: Nema ništa nasilnije od neuka čovjeka koji smatra valjanim jedino ono što sam napravi!

DEMEJA: Kakve to ima veze?

MICION: Eto takve, Demeja, što ti na sve naopako gledaš! Nije sramota, vjeruj mi, što momak ganja cure i što se opija: ne, nije! Ni to što razbija vrata! Ako ti i ja nismo radili tako nešto, onda je to bilo stoga što nam siromaštvo nije dozvoljavalo. Ti bi htio da ti se pripíše u zasluge što si se u ono vrijeme zbog neimaštine drukčije ponašao. Nije pravo! Da smo imali mogućnosti, i mi bismo bili tako radili! Da si pametan, i ti bi onom svojem dozvolio - sada, kad mu je vrijeme, a ne da kasnije jedva čeka da te iznesu kroz vrata pa da ipak počne raditi takve stvari - ali u godinama kad mu neće više pristajati!

DEMEJA: Za boga miloga, čovječe, ti me dovodiš do ludila!
Ma kako nije sramota za momka da radi takve stvari?

MICION: Joj, daj slušaj, da me ne daviš stalno zbog toga!
Dao si mi svojeg sina da ga usvojim; on je sada m o j
sin, i ako nešto griješi, Demeja, m e n i griješi i pri
svemu tom j a sam na najvećoj šteti. Priprema gozbe, od-
lazi na pijanke, maže se mirišljavim uljima - j a plaćam!
Zabavlja se s djevojkama - j a ću mu davati novaca dok mi
se bude sviđalo. Kad mi se prestane sviđati, možda ću ga iz-
baciti napolje. Razbio je vrata: popraviti će se! Rasparao
odjeću: pokrpit će se! I - bogovima hvala! - imam odakle da
smognem sredstva za to i za sada mi ne pada teško! I daj,
konačno prestani ili dovedi nekoga da nam presudi. Pokazat
ću da u svemu ovome više griješiš - ti!

DEMEJA: Jao meni, nauči se što je otac od onih koji dobro
znaju što to znači!

MICION: Ti si mu otac po prirodi, a ja po tome kako ga od-
gajam.

DEMEJA: Ti nešto odgajaš?!

MICION: Slušaj, nastaviš li tako, ja odoh!

DEMEJA: Tako, znači!

MICION: Zar da toliko puta slušam o jednoj te istoj stvari?

DEMEJA: Brinem se za nj!

MICION: I ja se brinem! Hajde, Demeja, brinimo se svak za
svoj dio: ja za svojega, ti za svojega. Ako hoćeš da se bri-
neš za obojicu, to je skoro isto kao da ga tražiš natrag kad
si mi ga već jedanput dao.

DEMEJA (ljutito): Ma daj, Micione!

MICION: Tako mi izgleda.

DEMEJA: A što ću više? Ako se ti s tim slažeš, neka potroši,
profučka i propadne - nije me briga. Neću više reći ni jednu
jedinu riječ.

MICION: Demeja, zar se opet počinješ uzrujavati?

DEMEJA: Pa zar mi ne vjeruješ? Tražim ga natrag, a već sam
ga jednom dao? Muka mi je! Nije on neki nepoznat čovjek...
Ako se usprotivim... Dobro, neću više! Hoćeš da se brinem
samo o jednome. Brinut ću se! I, bogovima hvala, takav je
kakav hoću da bude. Ovaj će tvoj već kasnije uvidjeti...da
ne kažem nešto ružnije protiv njega. (Odlazi.)

MICION: Sigurno nema pravo u svemu, ali u nečemu sigurno
ima: i mene sve to pomalo tišti, ali mu nisam htio pokazati
da mi teško pada. (Pokazuje glavom u smjeru u kojem je oti-
šao Demeja.) On je takav čovjek: da ga smirim, moram mu se
žustro suprotstaviti i preplašiti ga. I tada jedva da se mo-
že ljudski obuzdati! Još kad bih podsticao i pomagao njegov
bijes, zacijelo bih i sam pomahnitao zajedno s njim. A Eshin
se, to je sigurno, ne pokazuje poštenim prema nama. Ima li
te hetere s kojom se on nije zabavljao? I takve kojoj nije
barem štogod poklonio? Naposljetku, valjda mu je već sve
drugo dojadilo - nedavno je rekao da se hoće ženiti! Stadoh
se nadati i veseliti da se mladenački žar konačno ohladio.
A evo na, sad sve iznova! Ne znam! Što bilo da bilo, htio
bih o tome saznati i sastati se s druškanom, ako je na trgu.
(Odlazi. Dolaze Eshin, koji vodi Bakhidu, Parmenon i za nji-
ma Sanion.)

DRUGI ČIN

Prvi prizor: SANION, ESHIN, PARMENON, (BAKHIDA)

SANION: Molim vas, građani, pomozite sirotinji nedužnoj!
Podržite nevoljnika!

ESHIN (Bakhidi): Samo polako. (Pokazuje joj mjesto pred Micionovom kućom.) Hajde, stani lijepo ovamo! Što se ogledavaš? Ništa se ne boj! Neće te on ni pipnuti dok sam ja tu!

SANION: E hoću, makar svi bili protiv mene!

ESHIN: Jest da je lupež, ali se neće usuditi da danas po drugi put dobije batine.

SANION: Slušaj, Eshine, da ne bi poslije rekao kako nisi znao tko sam i što sam: ja sam svodnik!

ESHIN: Znam.

SANION: I to takav poštenjačina, kakva jedva da je ikad bilo! A što ćeš se ti kasnije ispričavati da ti je žao što si mi nanio nepravdu, (gesta) evo što ću mariti za to! Budi uvjeren: tjerat ću svoju pravdu i nikakvim riječima nećeš popraviti ono što si mi djelom zla učinio! Znam ja to vaše: "Žao mi je za ono što se dogodilo! Izjavit ću pod zakletvom da ti je bezrazložno učinjena nepravda." - a ja sam već na sebi osjetio tu nepravdu!

ESHIN (jednom od robova iz pratnje): Daj kreni naprijed i otvori vrata! (Rob otvara vrata.)

SANION: I zaista se ne kaniš obazirati?

ESHIN (djevojci): Hajde ti samo unutra!

SANION: Ma neću to dozvoliti!

ESHIN: Parmenone, dođi ovamo! Previše si se udaljio. Stani do ovoga ovdje. Eh, tako! Pazi, ne skidaj očiju s mojih očiju i kad namignem, smjesta mu opali jednu preko ušiju!

SANION: No, dakle, to bih tio vidjeti! (Pokušava dograbiti Bakhidu.)

ESHIN: Hej, pazi! Pusti ženu! (Parmenon udara Saniona.)

SANION: Kakva svinjarija!

ESHIN: Ako ne pripaziš, bit će još koja! (Parmenon opet udara.)

SANION: Jao, bijedan li sam!

ESHIN (Parmenonu): Nisam ti namignuo. Ali dobro je, bolje da se zabuniš na njegovu štetu. (Bakhidi.) Hajde sada!

SANION: što to znači? Zar ti ovdje imaš kraljevstvo?

ESHIN: Eh, da imam! Dobio bi ti odličja prema zaslugama!

SANION: što ti hoćeš od mene?

ESHIN: Ništa!

SANION: Ha? Znaš li tko sam ja?

ESHIN: Nije me briga.

SANION: Jesam li pipnuo bilo što tvoje?

ESHIN: Da si pipnuo, grdno bi se sproveo!

SANION: Pa kako mi onda možeš uzeti djevojku koju sam svojim novcima platio? Odgovori mi!

ESHIN: Bolje bi ti bilo da ne započinješ raspravu tu pred kućom: jer, budeš li i dalje dosađivao, dat ću te odvući unutra i na smrt isprebijati remenom!

SANION: Remenom? Pa ja sam slobodan čovjek!

ESHIN (hladnokrvno): Rekao sam što će se dogoditi!

SANION: Kakav gad od čovjeka! I onda vele da je ovdje sloboda jednaka za sve!

ESHIN: Ako si se dovoljno naludovao, svodniče, mogao bi me konačno poslušati.

SANION: Jesam li se ja naludovao ili si me ti izludio?

ESHIN: Pusti to i prijeđi na stvar!

SANION: Kakvu stvar? Kamo prijeđi?

ESHIN: Hoćeš li da ti napokon kažem nešto što će te zanimati?

SANION: Hoću, samo neka je pošteno!

ESHIN (podrugljivo): Ajme meni, svodnik neće da govorim nepoštene stvari!

SANION: Priznajem, svodnik sam, opća propast za momke, poguban krivokletnik: ali t e b i nisam ama baš ništa skrivio!

ESHIN: No, dakle, samo bi još to trebalo!

SANION: Molim te, Eshine, počeo si nešto o...

ESHIN: Platilo si je četiri milijuna - na zlo ti se okrenulo! Isto toliko ću ti ja dati za nju.

SANION: Kako? A ako ti je ne budem htio prodati? Zar ćeš me prisiliti?

ESHIN: To nikako.

SANION: Toga sam se pobjjao.

ESHIN: Mislim naime da se slobodna građanka ni ne smije prodavati. Pokrenut ću parnicu za ponovno dobijanje slobode i vlastitom ću je rukom osloboditi. Pa sad gledaj što radije hoćeš: primiti novce ili baviti se parnicom. Razmisli o tom, svodniče, dok se ne vratim. (Odlazi u kuću.)

SANION: O Jupiteru, gospodare, ni najmanje se ne čudim onim ljudima koji zbog nanesene nepravde stanu gubiti pamet. Izbacio me iz kuće, prebio, odveo mi protiv moje volje djevojku, opalio mi siromahu više od petsto pljusaka. Na kraju, na sva ta zlodjela, još hoće da mu je dam za istu svotu za koju je i kupljena. Dobro, nek mu bude, jer ima zasluga otprije: ima puno pravo da traži.⁴ Hajde, pristajem, samo da donese novce. Ali sve mi se nekako čini: kad mu velim da je dajem za toliko, smoći će u tili čas svjedoke da sam je prodao, a onda, izvoli, sanjaj svoje novce! "Evo odmah!". "Dođi sutra". Ma i to bih podnio, samo da donese - iako nije pravedno. A kad promislim, baš je istina: kad se jednom latiš ovakva posla, šuti i ne gundaj ako ti momci sprema kakvu psinu. (Sjeća se opet novaca.) Ali neće meni nitko dati, zaludu ja ovdje sam sa sobom pravim račune! (Sir izlazi iz Micionove kuće.)

SIR (tiho): Sad tišina, prići ću mu. Natjerat ću ga da s radošću prihvati pogodbu i da joj zahvaljuje kako je dobro prošao! (Glasno.) Što je to, Sanione? Čujem da si nešto raspravljao s gospodarem?

SANION: Nisam nikad vidio manje ravnopravne rasprave nego što je bila ta današnja među nama! Obojica smo se umorili: ja primajući, a on dajući batine!

SIR: Sam si kriv.

SANION: Što je trebalo da radim?

SIR: Trebalo je da ugodiš momku.

SANION: Jesam li mogao bolje? Ta i obraz sam mu nastavio!

SIR: Nego znaš što ću ti reći... Katkad se pokaže vrlo probitačnim ako u pravi čas zaboraviš na novce. Pih, ludo nad ludama, bilo te strah, ako popustiš mrvicu i ugodiš momku, da ti se stvar neće isplatiti?

SANION: Ne kupujem ja nadu za čvrste novce...

SIR: Nikad se nećeš obogatiti: ma hajde, Sanione, nemaš pojma kako se ljudi vabe!

SANION: Valjda je bolje tako kako kažeš. Samo ja nikad nisam bio toliko lukav da ne bih više od svega želio zgrabiti ono što se u taj čas može.

SIR: Da, znam ja dobro kakav si ti! Ali kao da će ti odnekud pasti ta četiri milijuna, budeš li mu se protivio?⁵ Nego vele da odlaziš na Cipar?

SANION (tiho): Hm!

SIR: I da si pokupovao robu koju ćeš tamo odvesti, zakupio lađu. Znam, sigurno si zbog toga sav na iglama. No: kad se vratiš odande možeš sve ovo srediti!

SANION: Ne mičem se ni koraka odavle! (Na stranu.) U to su se nadali kad su sve ovo započinjali!

SIR (na stranu): Strah ga je! Dao sam mu misliti!

SANION (na stranu): Kakva lopovština! I pogledaj, molim te, kako me ščepao tamo gdje sam najranjiviji! Kupio sam nekoliko djevojaka, a i druge stvari koje vozim na Cipar. Ne stignem li tamo na sajam, pretrpjet ću ogromnu štetu. A propustim li ovo i počnem li se s tim baviti tek po povratku - gotovo je: stvar će pasti u zaborav! "Tek sada dolaziš? A zašto si dozvolio? Gdje si prije bio?" Tako da bi mi bilo bolje pomiriti se s gubitkom nego da sad danima čekam ili da tek onda potražujem.

SIR: Jesi li konačno zbrojio kolik ćeš dobitak na taj način izvući?

SANION: Ma da li to njemu priliči? Da Eshin dođe na takvu pomisao, da je na silu hoće oteti?

SIR (tiho). Postaje mekši. (Glasno.) Evo mojeg posljednjeg prijedloga; razmisli, Sanione, da li ti odgovara! Podijeli svotu na pola! Bolje i to nego da se nađeš u prilici da ili sve dobiješ natrag ili sve izgubiš. Dva će milijuna nekako smoći.

SANION: Jao meni, bijedan li sam, sad je već i glavnicu u pitanju! Zar ga nije stid? Sve mi je zube rasklimao, čitava mi glava nabujala od pljusaka, a sad me na sve još i vara! Nikamo ne idem!

SIR: Kako hoćeš! Imaš li još nešto? Mogu li ići?

SANION: Jedino ovo. Kumim te bogom, Sire: što je bilo, bilo je! Nek ja dobijem svoje, barem onoliko koliko sam je platio. Bolje i to nego da se povlačim po sudovima. (Umilno.) Znam da do sada nisi imao prilike vidjeti kako postupam s prijateljima: reći ćeš da imam dobro pamćenje i da znam što je zahvalnost!

SIR: Potruditi ću se. (Opazi Ktezifonta gdje dolazi.) Nego vidim Ktezifonta. Veseo je zbog djevojke.

SANION: Je li, a moja molba...?

SIR: Pričekaj čas.

Treći prizor: Ktezifont. Sanion. Sir.

KTEZIFONT (ne primjećuje ih): Tko god da ti u pravi čas učini uslugu, razveseliš se; ali zapravo ti je drago tek onda kad je napravi netko tko bi i trebalo da ti pomogne. Brate moj, brate moj! Kako da te sada hvalim? Više sam nego siguran da nikad neću naći tako veličanstven izraz da ga tvoje zasluge ne bi nadmašile! Vjerujem da sam pred ostalim ljudima u toj velikoj prednosti što nitko od njih nema brata koji bi se bolje razumio u ove vrhunske vještine.

SIR: O, Ktezifonte!

KTEZIFONT: O, Sire! Gdje je Eshin?

SIR: Eno ga u kući, očekuje te.

KTEZIFONT: Oh!

SIR: Što je?

KTEZIFONT: Što bi bilo? Njegovom sam zaslugom, Sire, još uvijek među živima. Predivna li čovjeka! Na sve je zaboravio, samo da bi meni bilo dobro! Pogrde, loš glas, moju muku i krivicu - sve je preuzeo na svoja leđa! Više se od toga ni ne može! (Čuje gdje se otvaraju vrata.) Jesu li to vrata zaškrupala? (Pokušava se brzo sakriti.)

SIR: Počekaj, očekaj: upravo izlazi napolje.

Četvrti prizor: Eshin. Ktezifont. Sir. Sanion

ESHIN: Gdje je prokletnik?

SANION (tiho): Mene traži! (Naviruje se.) Nosi li štogod? Kuku lele, ništa ne vidim!

ESHIN (opazi Ktezifonta): Baš u pravi čas; tebe sam i tražio. Kako je, Ktezifonte? Stvar je sređena, prestani se već jednom brinuti.

KTEZIFONT: Prestajem se brinuti, bogami, kad imam brata poput tebe! O, Eshine moj dragi, brate moj mili! Skanjujem se da te ovako naočigled dalje hvalim, da ne bi pomislio kako je to zbog laskanja, a ne zato što sam ti zahvalan!

ESHIN: Hajde, ludo! Kao da se ne poznajemo, Ktezifonte! Jedino mi je žao da je malo trebalo pa da za sve prekasno saznamo, kad je stvar zamalo dospjela dotle da ti nitko, ma koliko želio, ne bi mogao pomoći!

KTEZIFONT: Bilo me sram.

ESHIN: Ma to je ludost, a ne sram! Zbog takve sitnice htjeti iz domovine!⁶ Sramota je i reći! Molim bogove da nas od toga očuvaju!

KTEZIFONT: Pogriješio sam.

ESHIN (Siru): Dobro, a što nam na kraju kaže Sanion?

SIR: Sad je već mekši.

ESHIN: Otići ću na trg da ga isplatim, a ti, Ktezifonte, hajde unutra do nje.

SANION: Sire, reci mu!

SIR (Eshinu): Hajdmo. Žuri mu se na Cipar.

SANION: Ne baš toliko koliko bi ti htio. Imam vremena, mogu pričekati.

SIR: Platit će ti, ne boj se!

SANION: Ali sve da plati!

SIR: Sve će ti platiti. Samo šuti i hajde ovuda za nama.

SANION: Idem. (Sva se trojica upute prema trgu.)

KTEZIFONT: Sire, hej, Sire!

SIR: Što je?

KTEZIFONT: Ko boga te molim, isplatite toga gada nad gadovima što prije, da se ne bi još razbjjesnio pa da stvar ne dopre nekako do oca - istog bi mi časa odzvonilo!

SIR: Ništa se neće dogoditi, ne brini! Samo se ti unutra zabavljaj s njom i gledaj da nam prostru za ručak i da se sve drugo pripremi. Kad obavimo stvar, vratit ću se kući sa stvarima za gozbu.

KTEZIFONT: Daj, molim te! Kad se sve ovo sretno okonča, alaj ćemo se razveseliti! (Odlaze svi, svak na svoju stranu.)

TREĆI ČIN

Prvi prizor: Sostrata. Kantara.

SOSTRATA (izlazi s Kantarom iz kuće): Molim te ko boga, dadiljo moja draga, što će iz svega ovoga biti?

KANTARA: Što će biti, veliš? Sve dobro, sigurno... Ja se nadam.

SOSTRATA: Ajme meni, čuješ li? Već polako počinju trudovi!

KANTARA: Već se bojiš, kao da nikad nisi bila pri porodu i kao da sama nisi nikad rodila!

SOSTRATA: Jadna li sam ti, nikoga nemam, samo smo nas dvije. Ni Gete nema, niti koga da pošaljem po babicu, niti koga da pozove Eshina.

KANTARA: No on, on će se zacijelo naći ovdje. Ne propušta taj dana a da ne svrati ovamo.

SOSTRATA: On mi je jedina utjeha u nevolji.

KANTARA: Kako stvari stoje, gospodarice teško da je moglo bolje ispasti! Kad se nesreća već jednom dogodila, barem da ju je on skrivio: takav momak, takva porijekla i razboritosti, rođen u takvoj obitelji!

SOSTRATA: Zbilja, imaš pravo! Dali bogovi da nam bude živ i zdrav!

Drugi prizor: Geta, Sostrata, Kantara.

GETA (ne primjećuje ih): Evo, to je upravo takav trenutak kad ti nitko ne može pomoći, pa makar ti svi davali sve moguće savjete i pokušavali naći izlaz iz nevolje u koju smo upali ja, gospodarica i gospodaričina kćerka! Jao, jao, jadan li sam! Tolike su se nezgode odasvud obrušile na nas da je nemoguće isplivati na površinu: te obljuba, te neimaština, te nepravda, te nemaš prijatelja, te zli jezici! Kakvo je to vrijeme! O lopovštine, o, krivokletni naraštaji, o, bezbožni čovječe!

SOSTRATA (Kantari): Joj meni, što to znači da je Geta tako zdvojan i da se tako žuri?

GETA: I da ga ni vjera koju je dao, ni zakletva, ni samilost nisu prisilili, i da ga nije bilo briga što svaki čas ima roditi - sirota koju je nedostojno, na silu obljubio!

SOSTRATA (Kantari): Nije mi baš posve jasno o čemu govori.

KANTARA: Hajdmo bliže do njega, Sostrato, molim te!

GETA: Jao meni, jedva sam još pri sebi - tako kipim od bijesa! Nema toga što bih više zaželio nego da mi se cijela obitelj nađe na putu pa da im sav ovaj jed saspem u lice, sad dok je gorčina još svjež! Zadovoljio bih se s time, samo da im se osvetim. Prvo bih dokrajčio dušu starome koji je izrodio takvu kugu! A Sira koji ga je na to naveo - jao, kako bih ga samo iskasapio! Uhvatio bih ga oko pasa, podigao u zrak i naglavce zabio u zemlju, da bi mu se mozak po cesti prosuo! A balavcu bih iskopao oči, a onda bih i njega strmeknuo! Ostale bih ganjao, tjerao, navlačio, tukao i gazio! Ali što još čekam da smjesta ne obdarim gospodaricu ovim zlom? (Hoće ući u kuću.)

SOSTRATA (Kantari): Zazovimo ga! (Glasno.) Geta!

GETA (ne osvrće se): Tko si, da si - pusti me sada!

SOSTRATA: Ja sam, Sostrata!

GETA (osvrće se): Gdje si? Eh, baš tebe tražim i očekujem. Baš zgodno da sam te susreo. Gospodarice moja -

SOSTRATA: Što je? Što drhtiš?

GETA: Jao meni!

KANTARA: Geta, dragi, kamo se žuriš? Priberi daha!

GETA: Posve...

SOSTRATA: No što "posve"?

GETA: ...suo propali. Sve je svršeno!

SOSTRATA: Ma što je, reci, ko boga te molim!

GETA: Nije više...

SOSTRATA: Što to nije više, Geta?

GETA: ...Eshin...

SOSTRATA: Što je s njim?

GETA: Nije nam više prijatelj!

SOSTRATA: Jao, gotova sam! A kako to?

GETA: Zaljubio se u drugu djevojku.

SOSTRATA: Kuku meni, kuku!

GETA: I ništa ne skriva! Javno ju je oteo od svodnika!

SOSTRATA: Jesi li posve siguran?

GETA: Siguran? Svojim sam očima vidio, Sostrato!

SOSTRATA: Jao meni, jao! Možeš li više bilo u što vjerovati? Možeš li uopće bilo kome vjerovati? Naš Eshin! Život naš! Naša jedina uzdanica, jedini naš pomoćnik! On, koji se kleo da bez nje ne bi mogao živjeti ni jedan jedini dan! Koji je govorio da će vlastitim rukama staviti dijete u krilo svojega oca i da će ga na taj način kumiti i moliti da mu dozvoli oženiti se njome?

GETA: Ostavi suze, gospodarice, i radije pogledaj što nam je sada činiti. Hoćemo li šutjeti ili ćemo nekome ispričati?

KANTARA: Joj, joj, jesi li ti pri zdravoj, čovječe dragi? Zbilja misliš da bi to trebalo razglasiti?

GETA: Zapravo ne bih bio za to. Prvo i prvo, sama stvar govori da nam više nije sklon. Ako dakle stvar javno iznesemo, očito je da će zanijekati. (Sostrati.) Doći će u opasnost tvoj dobar glas i život tvoje kćerke. Ali čak i da sve prizna, kakve fajde da mu je damo kad on voli drugu! Zato na svaki način valja šutjeti.

SOSTRATA: Ma ni za što na svijetu! Ne, neću!

GETA: I što ćeš onda?

SOSTRATA: Sve ću iznijeti.

KANTARA: Ha, Sostrato draga, pazi što radiš!

SOSTRATA: Gore nego što je sad ne može biti. Prvo: nema miraza. A onda, ono što joj je moglo zamijeniti miraz, propalo je. Ne mogu je više udati kao djevojku. Evo što je preostalo: bude li poricao, iznijet ću kao dokaz prsten koji je izgubio. Uostalom, pokušat ću, jer znam dobro, Geta, da ništa nisam kriva i da nije bilo nikakvih novaca ili bilo čega što bi bilo nedostojno mene ili nje.

GETA: A što ja tu mogu? Pristajem, ako je tako bolje.

SOSTRATA: Nego daj, što brže možeš, kreni do Hegiona; rođak joj je. Ispričaj mu sve po redu. Bio je najbolji prijatelj mojem mužu i jako nas je volio.

GETA: Istina, nitko osim njega ne mari za nas.

SOSTRATA: A ti, Kantaro, trkom: požuri do babice i pozovi je, da ne čekamo na nju kad zatreba! (Geta i Kantara se udaljuju. Sostrata ulazi u kuću. Pozornica neko vrijeme ostaje prazna, a zatim, svaki iz svojega pravca dolaze Demeja i malo iza njega Sir.)

Treći prizor: Demeja. Sir. (Dromon. Stefanion.)

DEMEJA: Uništen sam! Čuo sam da mi je sin Ktezifont sudjelovao zajedno s Eshinom pri otmici. Samo mi je siromahu još to trebalo da i njega, s kojim se još dalo nešto početi, navede na nevaljalštine! Gdje da ga potražim? Valjda je završio u nekoj rupi! Nagovorio ga je onaj gad, siguran sam! (Opazi Sira.) Vidim da dolazi Sir. Od njega ću saznati gdje je. Do bijesa, i on je od iste bande! Ako shvati da se za nj raspitujem, neće mi bitanga nikada reći! Neću pokazati na što smjeram.

SIR (ne opaža odmah Demeju): Ispričali smo starome sve po redu što je na stvari. Nikad nisam vidio veselijega čovjeka!

DEMEJA (na stranu): Jupiteru mili, kakav je to luđak!

SIR: Sina je pohvalio, a meni zahvalio za savjet koji sam mu dao.

DEMEJA (na stranu): Poludjet ću!

SIR: Isti je čas izbrojao novce, dao povrh svega sto tisuća da se nađe ako zatreba. Taj smo novac baš namjenski potrošili!

DEMEJA (na stranu): Eto, njemu treba povjeriti ako hoćeš da nešto bude obavljeno kako valja!

SIR (čuje ga): O, Demeja, nisam te ni vidio! Kako je?

DEMEJA: A kako bi bilo? Ne mogu se načuditi vašem načinu života.

SIR: Ma jest šumast, da ti iskreno kažem, i sulud. (Robu iz pratnje.) Dromone, očisti ribe, a ovoga najvećeg ugora pusti da se malo brčka u vodi. Kad se vratim, očistit ćemo ga od kostiju. Nemojte prije!

DEMEJA: Ljudi, sramote!

SIR (Demeji): Meni to nije milo i često rogoborim. (Drugom robu.) Stefanione, pazi da ove usoljene ribe fino otpuste!

DEMEJA: Za ljubav svih bogova, je li on to sebi stavio u zadatak ili misli da će ga netko pohvaliti ako upropasti sina? Joj meni, joj! Kao da već vidim onaj dan kad će zbog neimaštine morati kao najamnik u bijeli svijet!

SIR: E, Demeja, to znači biti pametan: vidjeti ne samo ono što ti je pred nosom, nego pogledom obuhvatiti budućnost!

DEMEJA: A dobro, ta sviračica je već kod vas?

SIR: Eno je unutra.

DEMEJA: Zaboga, zar je kani držati kod kuće?

SIR: Čini mi se - koliko je lud.

DEMEJA: Da se takve stvari događaju!

SIR: To ti je neshvatljiva očeva blagost i naopaka popustljivost.

DEMEJA: Stidim se i sramim svojega brata.

SIR: Velika je, Demeja, među vama - ne velim ti to zato što sad stojiš ovdje do mene - velika i prevelika razlika! Ti si od glave do pete sama razboritost, a on - u oblacima! Ma bi li ti svome dozvolio takvo nešto?

DEMEJA: Dozvolio?! Valjda ti je jasno da bih ja nanjušio cijelu stvar najmanje pola godine prije no što bi on išta započeo!

SIR: Ne moraš mi govoriti o svojoj budnosti!

DEMEJA: Samo da mi ostane kakav je sada!

SIR: Takav je kako bi svi ljudi željeli da su im sinovi.

DEMEJA: Kad smo već kod njega, jesi li ga vidio danas?

SIR: Tvojega sina? (Potiho.) Poslat ću druškana malo na selo. (Glasno.) Mislim da je već dugo na selu, ima neki posao.

DEMEJA: Siguran si da je tamo?

SIR: Ma jesam; sâm sam ga otpratio.

DEMEJA: To je jako dobro! Bojao sam se da nije ovdje zapeo.

SIR: A bio je strašno ljut.

DEMEJA: Zbog čega?

SIR: Posvadio se s bratom na trgu zbog te sviračice.

DEMEJA: Ma što ne kažeš!

SIR: Eh, ništa nije prešutio. Došao je iznenada dok je ovaj odbrojavao novce. Poče mu vikati: "Eshine, Eshine, ovakvu svinjariju raditi! Ovako kaljati našu obitelj!"

DEMEJA (ganuto): Oh, suze mi teku od sreće!

SIR: "Ne upropaštavaš ti novce, nego svoj život!"

DEMEJA: Živ bio! Dao se na svoje pretke!

SIR: O, da!

DEMEJA: Sire, pun je on takvih mudrih pouka!

SIR: Dakako! Imao je kod kuće od koga da nauči!

DEMEJA: Trudim se. Ništa ne propuštam, privikavam ga, govorim mu da se posluži životom drugih ljudi kao ogledalom i da odatle uzima uzore za sebe. "E, ovako radi!"

SIR: Točno, tako valja!

DEMEJA: "E, ovo izbjegavaj!"

SIR: Izvrsno!

DEMEJA: "E, ovo je pohvalno!"

SIR: To, tako treba!

DEMEJA: "E, ovo je pogrešno!"

SIR: Odlično!

DEMEJA: Pa onda...

SIR: Nemam, na žalost, vremena da te slušam. Namjerio sam se na ribe baš po volji pa moram paziti da mi nešto ne pokvare. Kao što si malo čas za vas rekao, Demeja, i nama je isto sramota ako ne napravimo ono što treba. I kako znam i umijem, poučavam drugove, evo ovako: "Ovo ti je slano, ovo je previše pečeno, ovo je slabo oprano! E, ovo je dobro, zapamti tako za drugi put!" Trudim se i opominjem ih, koliko mi to moja pamet dozvoljava. Naposljetku, govorim im da se posluže tavama kao ogledalom i opominjem ih što treba uraditi. Osjećam da je to što radimo luckasto, ali što možeš - moraš ljudima udovoljiti. Htio si još nešto dodati?

DEMEJA: Da vam se barem pamet na bolje okrene!

SIR: Vraćaš se na selo?

DEMEJA: Ravno!

SIR: Ma jasno! Što ćeš raditi ovdje gdje te nitko ne sluša kad dijeliš mudre savjete! (Sir odlazi u Micionovu kuću.)

DEMEJA: Nego što da ću se vratiti kad se i on vratio; jedino sam zbog toga i došao ovamo! O njemu se jedinome brinem, jedino me se on tiče. Tako hoće moj brat, pa nek o drugom sam razmišlja! Nego koga ono vidim u daljini? Nije li to Hegion? On je iz iste općine kao i ja! Bogami, ako dobro vidim, on je! Eh, prijatelji smo još od djetinjstva! Bogovi dragi, malo ima danas ljudi u našem gradu koji su tako prokušane čestitosti i povjerenja! Neće se državi s njegove strane, bez brige, dogoditi neko zlo! E, baš mi je drago! Kad vidim ovako da još uvijek gdjegdje ima ljudi stara kova, ponovno se razveselim životu! Pričekat ću ga ovdje da se pozdravim i pričam s njim. (Kad vidi da Hegion s nekim dolazi sklanja se malo u stranu.)

Četvrti prizor: Hegion. Demeja. Geta. (Pamfila)

HEGION: Tako ti besmrtnih bogova, Geta, kakva je nečuvena lupeština to o čemu pričaš:

GETA: Sve je gola istina.

HEGION: I da je iz te obitelji proizašla takva p r o s - t a č k a lupeština! Eshine, Eshine, nije te tome otac učio!

DEMEJA (na stranu): Očito mora da je čuo o toj sviračici pa je sad njemu, stranu čovjeku, žao zbog toga, a njegov otac na sve to fučka! Jao meni, jao, da se barem odnekuda stvori ovdje u blizini i da sve ovo čuje!

HEGION: A ne naprave li što im je dužnost, neće se tek tako izvuci!

GETA: U tebi nam, Hegione, sva nada. Jedino tebe imamo, ti si nam zaštitnik, ti si nam otac! Na samrti stari nas je gospodar tebi preporučio. Ostaviš li nas i ti, s nama je svršeno!

HEGION: Ne govori takve stvari! Znaš da neću takvo nešto učiniti, niti bi mi savjest poslije bila čista.

DEMEJA (potiho): Prići ću im. Svako ti dobro želim, Hegione!

HEGION: O, Demeja, zdravo! Baš sam tebe i tražio.

DEMEJA: A zbog čega?

HEGION: Onaj tvoj stariji sin Eshin, što si ga dao bratu da ga posvoji, napravio je nešto što pošten i dobro odgojen čovjek nikad ne bi napravio.

DEMEJA: Što to?

HEGION: Jesi li poznavao moga prijatelja Simula - bio je istih godina kao i mi?

DEMEJA: Jesam, dakako.

HEGION: Obljubio je njegovu kćerku, još djevojku!

DEMEJA: Hm!

HEGION: Čekaj, Demeja! Još nisi čuo najgore!

DEMEJA: Što? Zar ima još nešto?

HEGION: Da li ima? Dobro, to se još može shvatiti. Omamila ga je noć, ljubav, vino, mladost - svi smo mi ljudi! Kad je vidio što je napravio, sam je došao do djevojčine majke, plakao, molio, preklinjao, obećavao i zaklinjao da će se njome oženiti. Oprostili su mu, prešli preko svega, povjerovali. Od toga susreta djevojka je ostala trudna - sad je deveti mjesec - a naš poštenjačina, izvolimo lijepo: nabavio sviračicu da s njom živi, a ovu - ostavio!

DEMEJA: Siguran si da je istina što kažeš?

HEGION: Tu su i djevojčina majka i sama djevojka, a i trbuh je tu. Tu je osim toga i Geta: niti je zao, niti je lijen, kakvi već znaju biti robovi. Prehranjuje ih, izdržava čitavu obitelj. Slobodno ga odvedi, sveži, ispituaj o svemu!⁸

GETA: Možeš me i raspeti ako sve ovo nije istina, Demeja! Uostalom, neće ni on poricati, samo mi ga dovedi na oči!

DEMEJA (na stranu): Sramota me! Niti znam što da radim niti što da mu odgovorim!

PAMFILA (iz Sostratine kuće): Jao meni, ubit će me bolovi!
Junono Lucina, pomoz mi, spasi me, molim te!⁹

HEGION: Ha? Nije valjda da već rađa?

GETA: Upravo tako, Hegione!

DEMEJA: Hm!

HEGION: Ona vas, Demeja, preklinje da održite riječ! Dajte svoju privolu za ono na što vas inače zakon prisiljava!¹⁰ To se od vas očekuje, i dali bogovi da tako postupite! Ako pak imate drukčije namjere, ja ću je, Demeja, braniti iz petnih žila - nju i njena mrtvoga oca! Bili smo u rodu, od malih nogu zajedno smo rasli, uvijek smo, i u vojsci i kod kuće, bili zajedno; zajedno smo i veliku bijedu progurali. Zato ću uprijeti, truditi se, pokušavati, ukratko: dušu ću prije ispustiti nego da njih dvije ostavim. Kakav je tvoj odgovor?

DEMEJA: Razgovarat ću s bratom, Hegione.

HEGION: I pazi, Demeja, dobro razmisli što ću ti reći: što lakše prolazite u životu, što ste snažniji, bogatiji, sretniji, utjecajniji, to ispravnije morate procjenjivati što je pravo i pošteno, ako hoćete da svijet o vama govori kao o čestitim ljudima.

DEMEJA: Onda svrati! Bit će sve kako treba.

HEGION: Bio bi i red. Geta, povedi me unutra do Sostrate. (Odlaze.)

DEMEJA: A lijepo sam rekao da će se to dogoditi! Kad bi to barem bio kraj! Samo, ta će se silna razuzdanost posve sigurno pretvoriti u neko veliko zlo! Otići ću da potražim brata, da mu sve saspem u lice! (Odlazi. Hegion se vraća iz Sostratine kuće.)

Peti prizor: Hegion.

HEGION (na vratima): Smiri se, Sostrato, i gledaj je utješiti koliko možeš! Potražiti ću Miciona ako je na trgu i ispričati sve po redu što se dogodilo. Ako misli ispuniti svoje obaveze, neka ih ispuni: a ako nešto drugo smišlja, neka mi kaže da čim prije saznam što mi je raditi. (Odlazi.)

ČETVRTI ČIN

Prvi prizor: Ktezifont. Sir.

KTEZIFONT (izlazeći sa Sirom iz Micionove kuće): Veliš da se otac vratio na selo?

SIR: Već dosta dugo.

KTEZIFONT: Ozbiljno kažeš?

SIR: Na imanju je. Mora da se upravo sada negdje satire od posla.

KTEZIFONT: Da je bar tako! Nek mu se ništa ne dogodi, ali neka se tako izmori da tri dana poslije toga ne može ustati iz kreveta!

SIR: E, tako neka bude, i bolje od toga, ako je moguće!

KTEZIFONT: E, tako, tđ! Ma htio bih zaista ovaj dan do kraja provesti u veselju kako sam i započeo. A to nesretno selo u-

žasno mrzim samo zbog toga što je blizu, jer da je dalje, prije bi ga tamo zatekla noć nego što bi stigao da se još jednom ovamo vrati. A sad, čim vidi da me ondje nema, dotr-
čat će natrag: znam to ja dobro. Ispitivat će me gdje sam bio: "Pa danas te čitav dan nisam vidio!" što da mu kažem?

SIR: Ništa ti ne pada na pamet?

KTEZIFONT: Ama baš ništa!

SIR: Vrlo nezgodno! Što, zar nemate nikakva štićenika, prijatelja, poznanika?

KTEZIFONT: Ma imamo: i što s njima?

SIR: Da veliš da si im pomagao?

KTEZIFONT: A zapravo im nisam pomagao? To ne ide.

SIR: Ma ide!

KTEZIFONT: Po danu, da; ali ako ostanem ovdje preko noći, Sire, kakav razlog da smislim?

SIR: Uh, baš bih volio kad bi bio običaj da se prijateljima i po noći pomaže! Ali ne brini ti ništa. Znam ja njega u dušu: kad se najviše raspali, onda ga smirim kao jaganjca!

KTEZIFONT: Na koji način?

SIR: Rastapa se kad čuje da te netko hvali. Kujem te pred njim u zvijezde, govorim mu o tvojim vrlinama.

KTEZIFONT: Mojim?

SIR: Tvojim! Siromah odmah stane roniti suze od veselja, kao malo dijete! (Opazi Demeju kako dolazi.) Eto ga sad nã!

KTEZIFONT: Što je?

SIR: Mi o vuku, a vuk na vrata.

KTEZIFONT: Otac?

SIR: Upravo on!

KTEZIFONT: Sire, što ćemo sad?

SIR: Samo ti bježi unutra. Ja ću se već pobrinuti.

KTEZIFONT (na vratima): Ako pita, nemaš pojma gdje...čuješ?

SIR: Hoćeš li već jednom prestati? (Ktezifont ulazi u Micionovu kuću, ali se zatim vraća i viri za vratima.)

Drugi prizor: Demeja. Ktezifont. Sir.

DEMEJA: E, baš sam ja nesretan člvjek! Nigdje ne mogu pronaći brata, a povrh toga, u potrazi za njim naletim na jednoga radnika s našega imanja. Veli mi da sina nema na selu. Nemaam pojma što da radim.

KTEZIFONT (tiho): Sire?

SIR: Što je?

KTEZIFONT: Mene traži?

SIR: Ahã.

KTEZIFONT: Gotov sam!

SIR: Ništa ti ne brini.

DEMEJA: Kakva je to prokleta nesreća! Zbilja ne mogu shvatiti, osim ako se nisam rodio zato da trpim nevolje. Prvi predosjetim nesreće koje se spremaju, prvi za sve doznam, prvi dalje izvještavam. A kad se nešto dogodi, jedino meni teško padne!

SIR (tiho): Ovaj me nasmijava. Tvrdi da on prvi sazna, a jedino on nema pojma ni o čemu.

KTEZIFONT: Sire, molim te ko boga, pripazi da ne uletiš ovamo!

SIR: Zašuti već jednom! Pazit ću dobro!

KTEZIFONT (s nevjericom): E, bogami, ne kanim se ja danas prepuštiti na milost i nemilost tebi! Zatvorit ću se s njom nekamo u sobu, to će biti najsigurnije! (Zatvara vrata.)

SIR: Dobro, ja ću ga svejedno otjerati.

DEMEJA (opazi Sira): A, eno lupeža Sira!

SIR (glasno): Bogami moga, potraje li ovo ovako, nema više čovjeku života ovdje! Baš bih volio znati tko mi je sve gospodar! Kako je to jadno i nevoljno!

DEMEJA: Što on melje? Što hoće s tim? (Glasno.) Što kažeš, poštenjačino? Je li brat kod kuće?

SIR: Što hoćeš s tim prokletim "poštenjačino"? Kako sam nastradao!

DEMEJA: Što ti je?

SIR: Još pitaš? Ktezifont samo što me nije umlatio. Mene siromaha i tu sviračicu!

DEMEJA: Kako? Što kažeš?

SIR: Pogledaj kako mi je rasjekao usnu!

DEMEJA: A zašto?

SIR: Veli da sam ga ja naputio da je kupi!

DEMEJA (sumnjičavo): Zar nisi malo prije rekao da si ga otpratio na selo?

SIR: I jesam. Ali je potom poludio i vratio se! Ni na što se nije obazirao. Da ga nije bilo sram tući stara čovjeka! (Gotovo u suzama.) Ovako je majušan bio kad sam ga, nema tome dugo, na rukama nosio!

DEMEJA: Svaka čast, Ktezifonte! Sav si na oca. No hajde, vidim da si pravi muškarac!

SIR: Svaka čast? (Prijeteci.) Ali ako je pametan, neće on više tako mahati šakama!

DEMEJA (zaneseno): Trebalo je hrabrosti za to!

SIR: Itekako! Izbio je jednu ženu i mene, sirotinju ropsku, koji se nisam usudio da mu uzvratim. Bravo, luda hrabrost!

DEMEJA: Bolje nije mogao da je htio. Osjeća kao i ja da je sve to tvoje maslo. Nego je li brat unutra?

SIR: Nije.

DEMEJA: Sve mislim gdje bih ga mogao naći.

SIR: Znam gdje je, ali ti ni za što na svijetu ne bih rekao!

DEMEJA: Kako, molim?

SIR: Eto, baš tako!

DEMEJA (podiže štap da ga udari): Razbit ću ti glavu!

SIR (tobože uplašen): Ne znam kako se zove taj čovjek, ali znam gdje se nalazi.

DEMEJA: Reci dakle gdje je.

SIR: Znaš li gdje je onaj trijem kod tržnice - ovuda ravno dolje?

DEMEJA: Kako ne bih znao!

SIR: Kreni onda ovom ravnom ulicom pravo gore. Kad dođeš tamo, vidjet ćeš nizbrdicu ravno prema dolje: tuda se spusti! Onda je (pokazuje) na ovu ruku hram. Tamo je blizu uličica.

DEMEJA: Koja?

SIR: Ona gdje je velika divlja smokva.

DEMEJA: Znam!

SIR: Onuda kreni!

DEMEJA: Pa to je slijepa ulica!

SIR: Zbilja, imaš pravo! Vidiš kakva sam budala! Zabunio sam se. Vрати se natrag do trijema. (Nakon kraćeg razmišljanja.) Ma jasno, tuda će ti biti mnogo bliže i s puno manje obilazanja! Znaš li gdje je Kratinova kuća, onoga bogatog?

DEMEJA: Znam.

SIR: Kad nju prođeš, skreni iz ove ravne ulice nalijevo. Kad dođeš do Dijanina hrama, kreni nadesno. Prije nego dođeš do vrata, na samom rubu jezera jest pekarnica; nasuprot nje je radionica. Tamo je!

DEMEJA: Pa što radi tamo?

SIR: Dao je napraviti ležajeve za vrt s hrastovim nogama.

DEMEJA: Da imate na čemu piti. Jako pametno! A što čekam da odem do njega? (Odlazi.)

SIR: Samo hodi! Prošetat ću te danas kako si i zaslužio, lešino! Što ne dolazi ona mrcina od Eshina? Ručak će se pokvariti. Ktezifont se sav dao na ljubav. Pobrinut ću se i ja za sebe. Otići ću lijepo unutra, od svega ću ponajboljeg uzeti po komadić i onda ću polako, čašicu po čašicu, prikratiti vrijeme. (Odlazi.)

Treći prizor: Micion. Hegion.

MICION: Zaista, Hegione, ne vidim zašto bi me zbog toga trebalo toliko hvaliti. Izvršavam svoju dužnost. Pogriješili smo, hoću da se to popravi. Ta nisi valjda mislio da pripadam među one ljude koji misle da su o n i na šteti ako ih tražiš naknadu za štetu koju su sami počinili, pa onda još, povrh svega, počinju s optužbama? Što, zahvaljuješ mi zato što se ne ponasam na taj način?

HEGION: Ah, ne, to nikako. Nisam nikad ni mislio da si drukčiji no što zaista jesi. Nego molim te, Micione, kreni zajedno sa mnom do djevojčine majke, pa reci ženi isto što si i meni rekao: da je sumnja nastala zbog njegova brata i te sviračice.

MICION: Ako misliš da je tako red i ako tako mora biti, hajdemo!

HEGION: Bit će pametno, jer ćeš na taj način i nju ohrabriti sad kad je tuga i jad izjedaju, a obaviti ćeš i svoju dužnost. Ali ako imaš neki drugi plan, mogu joj i ja ispričati što si rekao.

MICION: Ma ne, otići ću!

HEGION: Bolje je tako. Svi kojima slabije ide u životu nekako su previše sumnjičavi; sve nekako previše shvaćaju kao uvredu. Uvijek misle da netko zbog njihove neimaštine pravi budale od njih. Zato bi bilo zgodnije da se osobno pred njom ispričaš.

MICION: Točno, imaš pravo.

HEGION: Hajde onda unutra. (Pokazuje.) Ovuda, za mnom!

MICION: Vrlo rado. (Odlaze u Sostratinu kuću.)

četvrti prizor: Eshin

ESHIN (dolazi s trga): Duša mi je sva na mukama! Da mi se toliko nesreća iznenada nađe na putu i da više ne znam ni što da radim ni što da mislim! Noge mi klecaju od straha! Kočim se od jeze! Ne mogu ni časa razmišljati ni o čemu! Uh, kako da se izvučem iz te gužve? Kakva li je sad sumnja na me pala! A ne bez razloga! Sostrata je uvjerena da sam sviračicu kupio za sebe: stara mi je to maločas dala naslutiti! Slučajno su je baš bili poslali po babicu i čim sam je vidio, smjesta joj priđem, pitam što radi Pamfila, hoće li uskoro roditi, ide li to ona po babicu. A ona udari vikati: "Gubi se, gubi se! Sad bi konačno bilo dosta povlačenja za nos! Dosta su nas do sada zavaravala tvoja svečana obećanja!" "Ma što to znači, molim te ko boga?" - velim ja njoj. "Tornjaj se, zadrži samo tu koja ti je srcu draga!" Odmah sam shvatio na što sumnjaju, ali sam se ipak suzdržao da njoj, lajava kakva već jest, ne kažem što god o bratu pa da se sve ne pročuje. Što da sad radim? Da velim da je bratova? Bilo bi najmanje poželjno da bilo tko za to sazna! (Oklijeva.) Ma dobro, možda neće nikamo procuriti! Bojim se samo da će povjerovati: toliko se toga na izgled slaže! Ja sam je oteo, ja sam isplatio novce, u moju je kuću odvedena. Sve to, priznajem, ide na moju dušu. Zašto nisam sve ispričao ocu, točno kako se odigralo? Bio bih dobio privolu da se njome oženim! (Odlučno.) Do sada si oklijevao, Eshine: sad se probudi! Prva stvar je da odem do njih i da se opravdam. Primaknut ću se vratima. (Prilazi Sostratinoj kući.) Joj, gotov sam! Sva mi se siromahu koža ježi čim kušam pokucati! (Drhtavim glasom.) Hej! Hej! Ja sam, Eshin! Dajte, otvorite netko vrata, odmah! Netko izlazi. Sklonit ću se amo. (Malo se odmiče.)

Peti prizor: Micion. Eshin.

MICION: I onda, tako kako sam vam rekao, Sostrato! Ja ću potražiti Eshina da sazna kako smo sredili stvari. Ali tko je to pokucao na vrata?

ESHIN (na stranu): Za boga miloga, to je otac! Gotov sam!

MICION: Eshine...

ESHIN (na stranu): Kakva on posla ima ovdje?

MICION: Ti si lupao na vrata? (Tiho.) Šuti. Da se malo poigram s njim? Ne bi bilo zgorega kad mi već sam nije htio kazati. (Glasno.) Ništa mi ne odgovaraš?

ESHIN: Ova vrata? Ne, ne ja, koliko znam.

MICION: Da? Pa i mislio sam, kakva bi ti posla imao ovdje. (Tiho.) Pocrvenio je! Sve će biti dobro!

ESHIN: A reci, molim te, oče, što ti zapravo radiš ovdje?

MICION: Ja ništa. Jedan me prijatelj maločas poveo s trga ovamo da mu budem svjedokom.

ESHIN: Za što?

MICION: Reći ću ti. Tu ti stanuju neke sirote žene. Mislim da ih ne poznaješ, štaviše, siguran sam u to. Nema tome dugo što su se ovamo preselile.

ESHIN: Da. I onda?

MICION: To su djevojka i njena majka. (Zastaje.)

ESHIN: Samo nastavi!

MICION: Djevojka nema oca, a taj moj prijatelj najbliži joj je rođak. Prema zakonu mora se oženiti djevojkom!

ESHIN: Jao meni!

MICION: Što ti je?

ESHIN: Ništa, sve je u redu; samo ti pričaj!

MICION: Pa je došao da je odvede sa sobom. Naime, on živi u Miletu.

ESHIN: Kako? Da djevojku odvede sa sobom?!

MICION: Da.

ESHIN: Pa molim te ko boga, čak u Milet?

MICION: Da.

ESHIN (tiho): Zlo mi je! (Glasno.) A što one? Što kažu?

MICION: A što misliš, što bi rekle? Ništa! Mati je smislila da je djevojka rodila dijete, ne znam, s nekim drugim čovjekom, a ne govori tko je taj. I da je taj prije od ovoga i da ovome ne treba dati djevojku.

ESHIN: Hej, pa zar ti se ne čini da je to pošten razlog?

MICION: Ne.

ESHIN: Ma kako ne, molim te ko boga? Ali, oče, zar da je odvede odavle?

MICION: Zašto je ne bi odveo?

ESHIN: Napravili ste to, oče, okrutno i beščutno i, ako hoćeš da ti još otvorenije kažem: prostački!

MICION: Zašto?

ESHIN: Još pitaš? Što mislite, kako će biti pri duši onom jadniku koji se prvi družio s njom, onom nesretniku koji je možda još i sad ludo voli kad bude gledao kako mu je ispred nosa otiimaju, kako mu je naočigled odnose? Nečuvena svinjarija, oče!

MICION: Ma kako, molim te? Tko ju je prvi njemu obećao? Tko ju je njemu dao? Zar se bila udala za nekoga? Tko je to sve isplaniirao? I zašto taj nije uzeo neku svoju?

ESHIN: Zar je trebalo da odrasla djevojka sjedi kod kuće i čeka kad će rođak iz Mileta doći ovamo? Eto, oče moj, tako je trebalo da kažeš i za to da se uhvatiš!

MICION: Smiješna stvar! Jesam li ja došao da mu posvjedočim ili da protiv njega dižem parnicu? Ma uostalom, Eshine, što se to nas tiče? Kakve mi veze imamo s njima? Hajdmo! (Eshin stoji.) Što je? Što plačeš?

ESHIN: Oče, saslušaj me, molim te!

MICION: Eshine, sve sam već čuo i sve znam. Znaš da si mi drag i da se zato uvijek brinem što radiš.

ESHIN: Dabogda nikad više ne zaslužio tvoju ljubav, oče moj dragi, ako mi sad nije od srca žao što sam takvo zlo sam sebi učinio i ako me nije bilo stid pred tobom.

MICION: Rado ti vjerujem. Znam kako plemenitu dušu imaš, samo me strah da nisi i previše neoprezan. Ma u kojoj ti zemlji misliš da živiš? Obljubio si djevojku koju nisi smio ni pipnuti. To je već prva velika pogreška, velika, ali ipak ljudska. I drugi su pošteni ljudi znali to isto napraviti, ali kad je već jednom došlo do toga, molim te lijepo: jesi li išta razmislio? Jesi li se išta zabrinuo što će iz svega toga biti? I k a k o će biti? A na koji sam pak ja način mogao doznati ako je tebe bilo sram da mi ispričaš? Dok si se ti tako spremao, prošlo devet mjeseci! Iznevjerio si i sebe i nju jadnicu i sina - u čemu god si mogao! Ma što? Zar si mislio da ćeš ti spavati, a bogovi da će umjesto tebe sve srediti? I da će se ona naći kod kuće u ložnici, a da se ti ni ne pomučiš? Ne bih volio da i u drugim stvarima budeš tako budalast! (Eshin brizne u plač.) Smiri se, hajde, ipak ćeš se oženiti!

ESHIN (uzdiše): Uh!

MICION: Smiri se, kad ti kažem!

ESHIN: Molim te ko boga, oče, tjeraš ti ti šegu sa mnom?

MICION: Ja s tobom? A zašto?

ESHIN: Ne znam. Ma tako bih rado htio da je to istina, pa se zato još više bojim!

MICION: Hajde kući i pomoli se bogovima, da možeš onda poslati po ženu. Hajde!

ESHIN: Što? Već sad poslati po nju?

MICION: Već sad.

ESHIN: Već sad?

MICION: Već sad i to što brže!

ESHIN: Zamrzili me, oče, svi bogovi, ako te sada ne volim više nego vlastite oči!

MICION: Što? A nju?

ESHIN: Nju isto tako.

MICION: Izvrsno.

ESHIN: Dobro, a onaj iz Mileta...?

MICION: Umro, otišao, otplovio! Hajde, što čekaš?

ESHIN: Hajde ti, oče! Bolje da se ti pomoliš bogovima. Tebe će sigurno više poslušati jer si puno bolji čovjek od mene.

MICION: Idem unutra da pripreim što treba. A ti napravi kako sam ti rekao, ako si pametan. (Odlazi.)

ESHIN: Kakva je ovo stvar! Ovo da se zove biti otac? Ovo da

se zove biti sin? Ni brat ni prijatelj ne bi mi toliko pomagali! Pa da ga na rukama ne nosiš! Hm, kakvu mi je odgovornost pribavio svojom susretljivošću: ne bih htio da budem neoprezan i napravim nešto što mu se ne bi svidjelo. Držat ću to na pameti i pripaziti ću. Ali što čekam da uđem: da ne bi zbog mene zakasnila moja vlastita ženidba!

Šesti prizor: Demeja

DEMEJA: Umorio sam se od hodanja tamo-amo. Nek te satre veliki Jupiter, Sire, tebe i tvoje pokazivanje puta! Preplazio sam čitav grad, bio sam na vratima, na jezeru - a gdje nisam bio? Nitko živ nije vidio ni radionice ni brata. Sad sam odlučio da zasjednem u kuću i čekam dok se ne vrati. (Micion izlazi iz kuće i govori na vratima.)

Sedmi prizor: Micion. Demeja

MICION: Odoh da im kažem da smo mi spremni.

DEMEJA: A, evo ga, tu je. Već dugo te tražim, Micione!

MICION: Zbog čega?

DEMEJA: Donosim ti vijesti o drugim svinjarijama onoga dobrog momka, i to ogromnim...

MICION: Eto ti ga na!

DEMEJA: ...dosad nečuvenim, takvim da mu zbog njih može glava pasti!

MICION: Ajme meni!

DEMEJA: Ti ni ne znaš s kim imaš posla!

MICION: Znam.

DEMEJA: O, budalo, uvjeren si da ću opet početi o sviračici! Ovo sada je nasilje nad slobodnom građankom!

MICION: Znam.

DEMEJA: Ma nemoj, znaš i ništa ne poduzimaš?

MICION: A zašto bih poduzimao?

DEMEJA: Pa dobro, zar ne urlaš? Zar ne bijesniš?

MICION (podrugljivo): Ne; možda bi bilo bolje...

DEMEJA: Rodilo se dijete.

MICION: Dali bogovi da sve bude u redu!

DEMEJA: Djevojka je bez igdje ičega!

MICION: Čuo sam.

DEMEJA: I treba je uzeti bez ikakva miraza.

MICION: Jasno.

DEMEJA: Što će na kraju biti?

MICION: Ono što je samo po sebi razumljivo: dovest će djevojku u našu kuću.

DEMEJA: O Jupiteru, zar se to baš mora dogoditi?

MICION: A što drugo da uradim?

DEMEJA: Što da radiš: Ako ti zaista nije žao, pametan bi čovjek barem izigravao žalost!

MICION: A što? Za djevojku sam već dogovorio, stvar je izgledana, svadba će se održati, nema više straha: eto što bi pametan čovjek morao uraditi!

DEMEJA: Drugim riječima, Micione, ti nemaš ništa protiv?

MICION: Imao bih kad bih mogao išta izmijeniti. Kako sada više ništa ne mogu, pomirio sam se sa svime. Takav ti je život ljudski, kao kocka: ako broj koji najviše priželjkuješ da se okrene ne pada, valja u m i j e ć e m ispraviti ono što je s l u č a j n o palo.

DEMEJA: Vrlo li ispravljajača! Zbog tvojega su umijeća propala četiri milijuna i to zbog jedne sviračice! Trbalo bi je se nekako otarasiti, ako već ne ide za novce, a ono čak i zabavala!

MICION: Niti bi trebalo, niti je kanim prodavati!

DEMEJA: I što ćeš onda učiniti?

MICION: Bit će kod kuće.

DEMEJA: Za ljubav svih bogova, drolja i zakonita žena u istoj kući?

MICION: Što da ne?

DEMEJA: Ti si siguran da si pri zdravoj?

MICION: Mislim da jesam.

DEMEJA: Pomogli mi bogovi, koliko vidim da si lud, ti ćeš to zacijelo i napraviti - valjda zato da možete pjevati zajedno!

MICION: Što da ne!

DEMEJA: I mlada će to isto naučiti?

MICION: Jasno.

DEMEJA: Plesat će u kolu, a ti ćeš predvoditi.

MICION: Odlično!

DEMEJA: Odlično?!

MICION: Mogao bi i ti s nama, ako ustreba.

DEMEJA: Jao meni, ma zar te nije stid?

MICION: Daj, Demeja, mani se već jednom te svoje ljutine i pojavi se, kako je i red, čio i veseo na sinovoj svadbi! (Pokazuje na Sostratinu kuću.) Oдох do njih, pa ću se kasnije opet vratiti ovamo. (Odlazi.)

DEMEJA: O Jupiteru, kakav način života! Kakvo ponašanje! Kakva ludost! Doći će žena bez miraza; unutra je već sviračica, u kući se na sve strane troši; momak je iskvaren od obilja; stari je posve pobenavio! Kad bi sad i sama božica Spasa htjela, ne bi mogla spasiti ovu obitelj!

PETI ČIN

Prvi prizor: Sir. Demeja

SIR (izlazeći iz kuće): Bogami, Sire, dušico, fino si se za se pobrinuo i besprijeekorno obavio svoj posao: sad si slobodan! Sad kad sam se unutra svega nasitio, godi mi da se malo ovuda prošećem.

DEMEJA (na stranu): Pogledaj ga, molim te: uzor marljivosti!

SIR (opaža ga): Eto ga na, naš starkelja je opet ovdje! (Glasno.) Što je? Što si mrk?

DEMEJA: Mrcino!

SIR: No, no! Nemoj ovdje prosipati mudre riječi!

DEMEJA: Da si ti moj...

SIR: ...bio bi ti, Demeja, bogat čovjek i imetak bi ti stajao na čvrstim temeljima!

DEMEJA: ...pobrinuo bih se da budeš primjer svima ostalima!

SIR: Zbog čega? Što sam napravio?

DEMEJA: Još pitaš? U najvećoj gužvi i poslije najgorega prijestupa koji jedva da je malo ublažen, ti si se, mrcino, natio kao da proslavljaš dobar posao!

SIR (tiho): Bilo bi bolje da nisam nikamo izlazio.

Drugi prizor: Dromon. Demeja. Sir.

DROMON (proviruje iz kuće): Hej, Sire, Ktezifont te moli da dodeš.

SIR (kroz zube): Gubi se!

DEMEJA: O kojem to on Ktezifontu pripovijeda?

SIR: Nema to veze.

DEMEJA: Hej, nitkove, zar je Ktezifont unutra?

SIR: Nije.

DEMEJA: Pa zašto ga onda ovaj spominje?

SIR: To je drugi jedan, neki sićušni čovjek koji nam stalno dolazi na ručak. Poznaješ ga?

DEMEJA: Upoznat ću ga! (Hoće ući u kuću.)

SIR: Što radiš? Kamo ćeš? (Pokušava ga zadržati.)

DEMEJA: Pusti me!

SIR: Ne idi, kad ti kažem!

DEMEJA: Pusti mi ruku, bitango! (Podiže štap.) Hoćeš da ti ovim razbijem glavu? (Ulazi u kuću.)

SIR: Ušao je. Bogami, baš nezgodno društvo, pogotovo za Ktezifonta. Što da sada radim? Jedino da se nekamo zavučem u kut i odspavam ovo vinca dok se gužva ne slegne. (Nakon kraćeg razmišljanja.) Tako ću i napraviti! (Odlazi. Micion se vraća iz Sostratine kuće.)

Treći prizor: Micion. Demeja.

MICION: Kao što rekoh, Sostrato, mi smo svoje spremili. Kad budeš htjela... Ma tko je to u mene tako grozno lupio vratima?

DEMEJA (naglo izlazi iz Micionove kuće): Jao meni, što da radim? Što da činim? Što da vičem? Što da kukam? O, nebo, o, zemljo, o pučino morska!

MICION: Aha, saznao je za sve; očito zbog toga više. Sad će izbiti kavga, moram u pomoć.

DEMEJA (spazi ga): Eto na, to je onaj koji je upropastio oba naša sina!

MICION: Obuzdaj konačno svoj gnjev i budi priseban.

DEMEJA: Obuzdao sam, priseban sam, ne psujem. Da samo jedno raščistimo: jesmo li se sporazumjeli - na tvoj nagovor! - da se ti ne brineš o mojem sinu, ni ja o tvojem? Odgovori!

MICION: Jesmo, ne poričem.

DEMEJA: Pa zašto onda sad pije kod tebe? Zašto ga primaš u kuću? Zašto mu kupuješ curu, Micione? Zar je red da ja imam manje prava prema tebi nego ti prema meni? Kad se ja ne brinem o tvojem, ne brini se ni ti o mojem!

MICION: Nemaš pravo!

DEMEJA: Ma kako nemam?

MICION: Znaš što kaže stara izreka: prijateljima je sve zajedničko!

DEMEJA: Jako duhovito! Sad si se te mudrosti dosjetio!

MICION: Poslušaj me čas, Demeja, ako ti nije teško. Prvo i prvo, ako te grize što sinovi prave trošak, daj, molim te, promisli o ovome: nekad si ih obojicu sâm podizao kako si mogao jer si vjerovao da će tvoj imetak dostajati za obojicu i, dakako, mislio si da ću se i ja jednoga dana oženiti. Drži se i sad svoga negdašnjeg plana: čuvaj, skupljaj, štedi, trudi se da im što više ostaviš; svu slavu zadrži za sebe, ali dozvoli da se i od mojega okoriste kad ih je to ionako mimo očekivanja zapalo! Od tvojega, glavnog dijela ništa neće propasti, a što im se iz moje kuće pridoda, to sve smatraj čistim dobitkom! Budeš li htio na taj način sam sa sobom raščistiti, prestat ćeš, Demeja, gnjaviti i mene i sebe i njih!

DEMEJA: Dobro, na stranu imetak! Ali oni su jedno na drugo privikli i -

MICION: Stani, znam; to sam i kanio reći! Mnogo ima znakova na čovjeku, Demeja, po kojima lako možeš zaključiti da se često ispravno govori za dvojicu koja rade istu stvar: "Ovaj slobodno smije raditi, ali onaj drugi ne!" Ne zato što bi stvar bila različita, nego zato što su različiti oni koji je rade. Upravo to razabirem i kod njih pa stoga vjerujem da će se ponašati kako mi budemo htjeli. Vidim da su pametni, da shvaćaju, da se boje kad treba, da se međusobno vole. Lako se može zapaziti da su i razboriti i osjećajni, kako dolikuje slobodnim ljudima. Kad god zaželiš, možeš ih povesti natrag! Možda te je strah da su previše nemarni kad je riječ o novcu? O, Demeja moj dragi, sve drugo čovjek s godinama bolje shvaća: jedina mana koju starost za sobom donosi jest ta da svi počinjemo paziti na novce više no što je potrebno. Već će ih vrijeme što se toga tiče prosvijetliti!

DEMEJA: Samo da nas, Micione, ti tvoji odlični savjeti i ta tvoja široka duša sve skupa ne upropaste!

MICION: Ne govori o tome, neće se tako nešto dogoditi! Ostavi to već jednom, prepusti se danas meni na volju! Prestani se mrštiti!

DEMEJA: Očito, prilike su takve da se treba pokoriti. Uostalom, sutra ću se odmah čim svane zajedno sa sinom vratiti na selo.

MICION: Možeš još po noći, samo danas budi veseo!

DEMEJA: I povest ću ujedno tu sviračicu.

MICION: To će biti pobjeda! Tako ćeš biti u stanju da sina zadržiš ondje! Samo pazi da ti ona tamo ostane!

DEMEJA: Gledat ću. Potrudit ću se da kuhajući i meljući brašno postane puna čađi, dima i prašine. A usred podneva dat ću joj da skuplja strnjiku. Bit će ispijena i garava kao ugljen!

MICION: Pametno! Izgleda da si se konačno urazumio! Da sam na tvom mjestu, prisilio bih tada sina da spava s njom, htio-ne htio!

DEMEJA: Zafrkavaš? Blago trebi kad si takav! Mene se sve duboko doima!

MICION: Joj, zar opet počinješ?

DEMEJA: Dobro, dobro: prestajem!

MICION: Hajde, dakle unutra da provedemo dan kako je i red da ga provedemo! (Micion odlazi. Demeja ostaje.)

četvrti prizor: Demeja

DEMEJA: Nikada nitko nije svoj život uredio tako razumno da mu prilike, godine, iskustvo ne bi nešto novo otkrili i opomenuli ga da ono što čovjek misli da zna, zapravo ne zna, a da ono što smatra najvažnijim, s vremenom odbaci. To se i meni dogodilo. Ostavljam se, evo, ovoga krutog načina života - sad kad sam svoju trku otrčao skoro do kraja! I zašto sve to? Sâm sam se uvjerio da čovjeku ništa nije od veće koristi nego popustljivost i dobra volja. Tko god hoće može to lako provjeriti na meni i na mojem bratu. On je svoj život uvijek provodio lagodno, na gozbama, uvijek dobre volje, raspoložen; vrijeđao nije nikoga, podsmjehivao se svima. Za sebe je živio, na sebe je trošio. Svi mu žele dobro, svi ga vole. A ja, seljak, tvrd, mrk, škrt, neotesan, nepopustljiv - ja sam se oženio! Kakvu li sam tu bijedu doživio! Rodila se djeca: nova briga! E, a onda, dok sam nastojao da što više za njih prikrbim, propuštao sam život i najbolje godine stječuci novce! I sad, na kraju svoga vijeka, jedini plod koji od njih ubirem za taj trud jest to da me mrze. Moj brat, međutim, bez ikakva truda uživa blagodati očinstva. Njega vole, mene izbjegavaju; njemu povjeravaju sve svoje planove, njega obožavaju; kod njege su uvijek obojica: mene su ostavili sama. Njemu žele dug život, a meni, jasno, da što prije umrem. Dok sam ih ja tako uz silan trud podizao na noge, on ih je privezao uza se za neznanat trošak. Ja ubirem svu gorčinu, njemu ostaje veselje. Neka, neka! Sad ćemo vidjeti, kad me već na to izaziva, mogu li i ja ljubazno govoriti i činiti usluge! I ja bih rado da me moja djeca vole i cijene. Ako se do toga dolazi odrješivanjem kese i pokornošću, neću ni ja biti zadnji od svih. Ponestat će mi novaca? Kad je čovjek ovako star kao ja, takve ga stvari slabo brinu!

Peti prizor: Sir. Demeja

SIR: Hej, Demeja! Brat te moli da se ne udaljuješ odavle!

DEMEJA (osvrće se): Tko je sad to? O, Sire moj dragi, zdravo da si! Što je? Kako ide?

SIR: Dobro.

DEMEJA: Odlično! (Na stranu.) Već sam tri stvari rekao mimo svojega običaja: "Sire moj dragi?", "Što je?" i "Kako ide?"

(Glasno.) Ponašaj se kao čestit rob i rado bih ti učinio kakvu uslugu.

SIR (neodlučno): Hvala ti.

DEMEJA: Ozbiljno mislim, Sire, i još ćeš se danas uvjeriti u to.

Šesti prizor: Geta. Demeja (Sir)

GETA (izlazeći iz Sostratine kuće; govori unutra): Gospodarice, odoh ja do njih da vidim kad će poslati po mladu. (Opazi Demeju.) A, evo, i Demeja je tu. Zdravo!

DEMEJA: O...kako ti je ono ime?

GETA: Geta!

DEMEJA: Geta! Danas sam došao do zaključka da si čovjek zlata vrijedan! Jer meni ti je dovoljan dokaz čestitosti kad vidim roba koji brine o gospodararu, kao što sam tebe vidio da radiš! Stoga bih i tebi, ako zatreba, rado učinio kakvu uslugu! (Na stranu.) Pokušavam biti slatkorječiv, dobro mi polazi za rukom.

GETA: Baš mi je drago ta si takva mišljenja.

DEMEJA (na stranu): Malo - pomalo pridobivam puk na svoju stranu!

Sedmi prizor: Eshin. Demeja. Geta. Sir.

ESHIN (izlazi iz Micionove kuće): Ubit će me s tom svojom željom da svadba bude besprijeekorna. Već čitav dan obavljaju pripreme.

DEMEJA: Kako je, Eshine?

ESHIN: Oh, oče, ti si tu?

DEMEJA: Jesam, tvoj otac i po srcu i po prirodi koji te voli više nego vlastite oči! Ali zašto ne pošalješ po ženu da je dovedu kući?

ESHIN: Vrlo rado, ali moram pričekati dok dođe sviračica i zbor koji će otpjevati svadbenu pjesmu.

DEMEJA: Ih! Hoćeš li poslušati svojega starog oca?

ESHIN: O čemu se radi?

DEMEJA: Pusti sve to: svadbenu pjesmu, gužvu, baklje, sviračice i naredi da sruše onaj zid u vrtu, što je brže moguće! Onuda je dovedi, spoji kuće u jedno! Povedi i njenu majku i svu čeljad ovamo do nas!

ESHIN: Izvrsno, dragi tatica!

DEMEJA (na stranu): Ohoho, već me zovu tatica! Bratova će kuća vrvjeti od svijeta, dovest će kući čitavu rulju, troškovi će biti ogromni. Ali što se to mene tiče? Ja sam tatica i postajem obljubljen. Po meni može onaj nabob još jedanput izbrojiti četiri milijuna! (Glasno.) Sire, što čekaš i ne ideš?

SIR: Kamo?

DEMEJA: Pa da srušiš zid! (Geti.) Hajde po njih i dovedi ih ovamo!

GETA: Bogovi ti pomogli, Demeja, kad vidim da si tako sklon našoj obitelji!

DEMEJA: Mislim da to i zaslužujete. (Eshinu.) Što ti veliš?

ESHIN: Slažem se s tobom.

DEMEJA: Puno pametnije nego da se onako bolesna, odmah poslije poroda, povlači ovuda po ulici.

ESHIN: Zaista, oče, nikad nisam vidio bolje ideje!

DEMEJA: Takav sam ja, uglavnom. Nego eno Micion izlazi iz kuće.

Osmi prizor: Micion. Demeja. Eshin

MICION (na vratima, govori u kuću): Brat je to naredio? Gdje je on? Ti si to, Demeja, naredio?

DEMEJA: Jesam, ja sam naredio! I neka se od sada i u svemu ostalom mi i oni osjećamo kao jedna obitelj: neka se poštuju, pomažemo i još više zbližujemo!

ESHIN: To bi bilo lijepo, oče!

MICION (neodlučno): To je i moje mišljenje.

DEMEJA: Ma ne samo to, zaboga! To je naša dužnost! Prvo, tu je Eshinova punica.

MICION: Jest. I što s njom?

DEMEJA: Čestita, pristojna žena.

MICION: To svi vele.

DEMEJA: Malo postarija.

MICION: To znam.

DEMEJA: Odavno je prošlo vrijeme kad je mogla imati djecu. Nema nikoga tko bi se za nju brinuo: sama je samcata.

MICION (tiho): Kamo ovaj cilja?

DEMEJA: Bilo bi pravo i pošteno, Micione, da se oženiš njome!

MICION: Ja da se njome oženim?!

DEMEJA: Ti!

MICION: Ja?!

DEMEJA: Ti, velim!

MICION: Pa ti si šašav!

DEMEJA (Eshinu): Ako si čovjek - učinit će tebi za volju!

ESHIN: Oče moj dragi!

MICION: A što ti, magarče, njega slušaš?

DEMEJA: Ništa ti ne pomaže: tako mora biti!

MICION: Ti si poludio!

ESHIN: Obećaj mi, oče moj dragi!

MICION: Ti si sumanut. Prekini s tim!

DEMEJA: Hajde, učini zadovoljstvo sinu!

MICION: Jesi li ti pri zdravoj? Da sada, u šezdesetoj, postanem mladoženja? Da se oženim starom krezubom babom? To mi savjetujete?

ESHIN: Daj, obećao sam im!

MICION: Obećao si im? Igraj se velikodušnosti svojom kožom, sinko!

DEMEJA: Ma daj, pa što bi bilo da te za nešto više moli?

MICION: Kakvo više? Pa ovo je vrhunac!

DEMEJA: Učini mu to!

ESHIN: Nemoj mi odbiti!

DEMEJA: Hajde, obećaj!

MICION: Ne kanite prestati?

ESHIN: Ne, dok mi ne obećaš!

MICION: Pa to je prisila!

DEMEJA: Hajde, pristani dragovoljno!

MICION (nakon kraće stanke): To mi se čini besmisleno, šašavo, glupo i suprotno čitavom mojem životu: ali dobro, ako ste toliko navalili, neka vam bude!

ESHIN: Tako i valja! Znam ja zašto te volim!

DEMEJA: Nego... (Na stranu.) Što da pitam sad kad sam postigao što sam htio?

MICION: Što je sad još ostalo?

DEMEJA: Imaju toga siromaha Hegiona, najbliži im je rođak; sad je i s nama u rodu. Morali bismo mu nekako pomoći!

MICION: Čime?

DEMEJA: Ti imaš tu blizu grada komadić zemlje koji daješ u najam. Da ga damo njemu na uživanje?

MICION: Komadić, veliš?

DEMEJA: Ma da je i puno više, trebalo bi mu dati! On je poput oca tvojoj snasi, dobar je čovjek, svoji smo: u dobre ruke daješ! Na kraju, da se poslužim onim što si sam maločas tako lijepo i pametno rekao: "Svi mi u starosti imamo jednu zajedničku grešku, a to je da previše pazimo na novce!" Tu bismo ljagu morali izbjeći. Izreka je dobra: treba se po njoj i ravnati!

ESHIN: Oče moj dragi!

MICION: Dobro, neka ga! Dat ćemo kad sin tako hoće!

ESHIN: Baš mi je drago!

DEMEJA: Sad smo zaista i dušom i tijelom braća! (Na stranu.) Ubijam ga njegovim vlastitim oružjem!

Deveti prizor: Sir. Demeja. Micion. Eshin.

SIR (vraćajući se): Urađeno je kao što si rekao, Demeja!

DEMEJA: Ti si poštenjak! Boga mi moga, moje je mišljenje i prijedlog da Sir danas postane slobodan čovjek!

MICION (zgranuto): On slobodan čovjek? Čime je to zavrijedio?

DEMEJA: Mnogim stvarima.

SIR: Dragi naš Demeja, zaista si divan čovjek! Ja sam vam si-nove marljivo odgajao od malih nogu, učio, opominjao, savjetovao koliko sam mogao!

DEMEJA: Nema sumnje. Pa onda još i to: usrdno si nabavljao za svečane ručkove, dovodio kurve, pripremao gozbe još za bijela dana. Ne bi to tko god mogao napraviti!

SIR: Kakav krasan čovjek!

DEMEJA: I danas, pri kupnji ove sviračice, on je pomogao, on se za sve pobrinuo! Pravo je i pošteno da ga nagradimo; tako će se i drugi za njim povesti! To je uostalom i Eshinova želja.

MICION: Doista želiš da bude tako?

ESHIN: Želim.

MICION: Pa kad ti tako želiš, onda, Sire, dođi do mene: budi odsad slobodan čovjek!

SIR: Hvala ti! Svima se zahvaljujem, a tebi, Demeja, više od svih.

DEMEJA: Drago mi je.

ESHIN: I meni.

SIR: Vjerujem. Kad bi barem moja radost bila potpuna, da vidim svoju ženu Frigiju isto tako slobodnu kao što sam ja!

DEMEJA (ganuto): Predivna je to žena!

SIR: I ona je prva jutros došla tvojega unuka, Eshinova sina!

DEMEJA: Ma bogati, ako je doista točno da je ona prva došla, onda je nesumnjivo pravo i pošteno da i nju oslobodimo!

MICION (sumnjičavo): Zbog toga?

DEMEJA: Zbog toga! Uostalom, uzmi od mene onoliko novaca koliko vrijedi.

SIR: Neka ti svi bogovi, Demeja, uvijek ispune sve želje!

MICION: Sire, dobro si danas prošao!

DEMEJA: Pogotovo ako još i ti, Micione, ispuniš svoju dužnost i daš mu štogod u ruke da ima čime početi; brzo će ti vratiti!

MICION: Da ne bi manje...

SIR: Vratit ću ti, bogami, samo ti daj!

MICION: Vidjet ću još.

DEMEJA: Dat će!

SIR: Kako si ti predivan!

ESHIN: O, najmiliji oče!

MICION: Što to znači? Što je to tako naglo izmijenilo tvoju ćud? Kakva je to naklonost? Kakva iznenadna darežljivost?

DEMEJA: Reći ću ti! Htio sam ti pokazati da te oni ne smatraju blagim i prijaznim zato što bi ti zaista bio takav nisi zato što si pravedan ili dobar, nego zato, Micione, što im laskaš, ugađaš i rasipaš na njih. Ako vam se zbog toga, Eshine, moj način života gadi - zato što vam se ne pokoravam bezuvjetno, bez obzira imate li pravo ili ne - neka vam, ja se povlačim! Rasipajte, nabavljajte, radite što vas volja! Ali ako vam je milije da vas upozoravam i ispravljam u onome što zbog svoje mladosti ne uviđate dovoljno, u onome za čim prekomjerno žudite, u onome o čemu slabo razmišljate, i ako želite da vam u pravo vrijeme pritekne u pomoć: evo me, tu sam da vam pomognem!

ESHIN: Oče, prepuštamo se tebi na brigu: ti znaš bolje što treba raditi. Ali što će biti s Ktezifantom?

DEMEJA: Dobro, nek je zadrži; ali ona mu je ujedno i zadnja!

MICION: Tako valja!

PJEVAČ: Plješčite!

- 1) Tj. iz grada Tira. Po svemu sudeći, riječ je o dvije jednake frule, tzv. *tibiae pares*, cf. *Servije* uz *Verg. Aen.* 9,618.
- 2) Tj. 160.god. pr.n.e.
- 3) Gaj Sulpicije Apolinar, retor i gramatičar iz II stoljeća n.e. Učitelj Aula Gelijski i cara Pertinaksa. Sastavio sažetke u stihovima uz pojedina pjevanja Vergilijeve "Eneide" i uz Terencijeve komedije.
- 4) Sanion hoće reći kako se Eshin prije toga često koristio njegovim uslugama i bio uredan platiša, pa mu stoga donekle valja progledati kroz prste.
- 5) U tekstu (KLS) stoji: *obsequare*. Prihvatajući Dziatzkovo mišljenje da je smisao, ostavimo li tekst nedirnutim, krajnje nejasan, prevodim /jedan od Dziatzkovih prijedloga/ kao da stoji: *obnitare* /cf. Dziatzko: *Ausgewählte Komödien des P. Terentius Afer, zweites Bändchen: Adelphoe, Leipzig 1881. str.37-38/*.
- 6) Iz ovoga je vidljivo da je Ktezifont namjeravao zbog očeve nepopustljivosti napustiti domovinu. Usporedi "Hecautontimorumenon" u kojem Klinija isto tako zbog očeve strogosti odlučuje da ode u bijeli svijet.
- 7) KLS ima ponešto drukčiju distribuciju replika: GETA: Gdje si? Baš tebe tražim! SOSTRATA: Čekam na tebe. Baš zgodno da sam te susrela! GETA: Gospodarice moja - ...itd.
- 8) Robovi su mogli biti mučeni u istražnom postupku.
- 9) Junona kao zaštitnica roditelja.
- 10) Po antičkim je zakonima onaj koji je zaveo djevojku bio dužan da se njome oženi; ako to ne bi učinio, mogao je biti osuđen na smrt.
- 11) Način na koji Micion oslobađa Sira punovaljan je, iako je češći oblik oslobađanja onaj pred službenim državnim organom (u rimskom slučaju pretorom).

Napomena

Dvije su Menandrove komedije nosile isti naslov: *Adelphoi* (=Braća). Prva/*Adelphoi a'*/ poslužila je Plautu za njegova *Stiha /Stichus/*. Drugom, i po svemu sudeći mnogo boljom, poslužio se Terencije za svoju istoimenu komediju. Kako u prologu i sam kaže, u Menandrovu je komediju unio scenu iz *Difilove* /cca 360/50 - 300/290 pr.n.e./ komedije *Synapothnēskontes* - scenu koju je Plaut u svojoj obradi iste komedije /*Commorientes*/ ostavio neprevedenom.

Kao i u prijevodu "*Formiona*" /cf.L&G 8/, pokušao sam i ovdje novčane iznose iskazati u nama bližim apsolutnim vrijednostima, bez spominjanja novčanih jedinica. Nadam se da sam time uštedio nekoliko nepotrebnih popratnih bilježaka.

Prijevod je rađen prema izdanju *Kauer-Lindsay*, London 1926, čiji je kritički aparat 1958. dotjerao i dopunio *Otto Skutsch* /kratica: KLS/.